

Ямпольська Л.М.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ ПЕШМЕРГА В КУРДСЬКО-ІРАКСЬКОМУ КОНФЛІКТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.)

Внутрішня суперечливість курдського національного руху, його зовнішньополітична різновекторність представлені у діяльності збройних формувань Іракського Курдистану другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Розвиток структур Пешмерга, їхні військові традиції розвивалися в контексті державотворчих процесів курдського народу, тому потребують ґрунтовного вивчення, з огляду на недостатнє висвітлення в сучасній орієнталістиці.

Основні завдання статті: проаналізувати історію виникнення та становлення, склад, визначити основні вектори діяльності Пешмерга в курдсько-іракському конфлікті другої половини ХХ – початку ХХІ ст., приділити увагу гендерному фактору, окреслити мирні ініціативи щодо припинення конфронтації та інтеграції іракських курдів у військово-політичну структуру Республіки Ірак.

Автором використані загальнонаукові та спеціально-історичні методи дослідження.

У результаті дослідження зроблено висновки про те, що становлення Пешмерга проходило у боротьбі Іракського Курдистану за автономію та «проти ворогів Курдистану». У процесах кланового протистояння та боротьби з Ісламською Державою Іраку і Леванту в 2014–2019 рр. Пешмерга трансформувалися з військового ополчення в складну систему безпеки Курдського автономного району. Їхня військово-політична діяльність визначається підтримкою республіканського уряду (Багдад), Регіонального уряду Курдистану (Ербіль), провідних політичних сил – Демократичної партії Курдистану (ДПК) та Патріотичного союзу Курдистану (ПСК) на чолі з кланами Барзані і Талабані.

Незважаючи на ідейно-патріотичну спрямованість, на військово-політичну діяльність Пешмерга впливають партикуляризм, клановість, комерціалізація війн «четвертого покоління», етноконфесійні конфлікти, зовнішній фактор, унеможливаючи реалізацію основного завдання курдизму – власного державотворення.

Автором зроблено оцінку останніх ініціатив Республіканського уряду Іраку і Регіонального уряду Курдистану, спрямованих на подолання конфронтації між Багдадом і Ербілем, вироблення стратегій співробітництва, деполітизацію Пешмерга та їх подальшу інтеграцію у військово-політичну структуру Іраку.

Ключові слова: курдський національний рух (курдизм), Іракський Курдистан, Пешмерга, державотворчі процеси, курдсько-іракський конфлікт, гендерний фактор, Курдський автономний район, Регіональний уряд Курдистану, Демократична партія Курдистану (ДПК), Патріотичний союз Курдистану (ПСК), партикуляризм.

Постановка проблеми. Курдська проблема складна і багатоаспектна за своєю сутністю. Її виникнення та розвиток історично сформовані комплексом суперечностей локального, регіонального і міжнародного рівнів, що й обумовило її надзвичайну складність та істотні перешкоди, що постають на шляху її вирішення. Одним із найважливіших аспектів курдського питання є роздільність курдського етносу, що проживає в суміжних державах – Туреччині (Північно-Західний Курдистан), Ірані (Східний Курдистан), Іраку (Південний Курдистан) та Сирії (Південно-Захід-

ний Курдистан). Розвиток країн Близького Сходу, особливо після Другої світової війни, відзначився активізацією національних рухів з яскраво вираженими етнічною та конфесійною складовими. Основними причинами конфліктогенності на «фронтирних просторах», серед яких можна розглядати і етнічний Курдистан, стали етнонаціоналізм і штучна вестернізація, які супроводжувалися появою авторитарних режимів у контексті «холодної війни», що ускладнювало курдські державотворчі процеси, та посилення ролі зовнішнього чинника, з урахуванням геостратеґічного

значення близькосхідного регіону в міжнародних відносинах. Вірус етнонаціоналізму виступав у «прикордонних» суспільствах водночас як ідеологія та політичний рух етнічних меншин, переслідуючи основні завдання: право на національно-культурну чи національно-політичну автономію [8, с. 153].

Курдизм (курдський національний рух) у країнах Близького Сходу був яскравим проявом зазначених процесів. Його внутрішня суперечливість, зовнішньополітична різновекторність представлені у діяльності військових формувань Пешмерга в Іракському Курдистані у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст., що є предметом нашого дослідження. Курдські військові традиції, які розвивалися паралельно з державотворчими процесами курдського народу, окреслюють актуальність теми в сучасному курдознавстві і потребують більш ґрунтовного вивчення, з огляду на недостатнє висвітлення в сучасній історіографії.

Наукову актуальність проблеми доповнює її суспільно-політичний вимір. Міжнародний альянс для боротьби з Ісламською Державою донедавна активно використовував Пешмерга у військових операціях в іракському Мосулі, сирійській Ер-Ракка та інших «гарячих точках» Близького Сходу. Курдський національний рух у контексті військової та суспільно-політичної діяльності Пешмерга на ґрунті світських та антиісламістських позицій продовжив боротьбу за самовизначення: від партикулярного напрямку до створення передумов загальнонаціональної консолідації. Особливий інтерес у дослідників викликають гендерні аспекти курдсько-іракського конфлікту другої половини ХХ – початку ХХІ ст., які також знайшли відображення у даному дослідженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізуючи загальні аспекти курдської проблеми та курдського національного руху на Близькому Сході, слід зробити акцент на його інтегральному характері (інтегральний у значенні «нерозривно пов'язаний, суцільний, єдиний») у сучасній зарубіжній історіографії, зокрема в працях учених англосовієтського світу: Бенедикта Андерсона [9], Мартіна ван Брюїнесена [11], Мирослава Гроха [15], Мішеля Гюнтера [14; 23], Наталі Деніз [12]; дослідників арабського світу: Азіза Ахмад Махіра [18], Ахмеда Мохаммада [19] та ін. В основу праць цієї групи вчених покладено концептуальний контекст «imagined community» («уявного суспільства»), що створюється завдяки діяльності міжнародних організацій із вирішення курдської проблеми, ролі картографічних установ, ЗМІ, які

генерують ідею «Великого Курдистану» та державотворчі процеси, пов'язані з курдською нацією [25, р. 338].

Британський історик і політолог Б. Андерсон у праці «Уявні суспільства: роздуми про виникнення та поширення націоналізму» [9] стверджує, що абстрактне поняття «уявне суспільство», створене завдяки ролі комунікаційних засобів, цілком може бути застосоване до процесу державотворення курдської нації. Він зазначає, що офіційний націоналізм є першопричиною виникнення місцевого націоналізму спільнот, який акумулює заклики до здобуття суверенітету [9]. Ідея про «уявне суспільство» була підтримана іншими європейськими курдознавцями, зокрема М. ван Брюїнесеном «Курди та політика ідентичності» [11] для обґрунтування позиції створення «Великого Курдистану». Вчений переконаний, що тенденції етнонаціональної консолідації курдів стали виявлятися лише наприкінці ХІХ ст., а соціальні, мовні, конфесійні та інші особливості курдських ареалів занадто великі і перешкоджають процесу інтеграції курдської нації.

Варта уваги у зарубіжному курдознавстві концепція націоналізму, запропонована М. Грохом «Від національного руху вперед до повноцінної нації» [15], який аргументував ідею стадіального розвитку національної свідомості: перша стадія – ідеї консолідації на основі історичних, культурних зв'язків та окремішності етнічної спільноти від титульної нації через обмежену групу інтелектуалів; друга стадія – поява нових лідерів, які захищають права вказаної спільноти; третя стадія – політичне структурування національного руху.

Важливе значення для вивчення історії створення і розвитку курдських збройних сил Пешмерга мають праці зарубіжних дослідників: запрошеного науковця Netherlands Institute of International Relations «Clingendael» Фейке Флієрвоета «Боротьба за Курдистан? Оцінка характеру та функцій Пешмерга в Іраку» [13]; дослідника Florida State University Майкла Г. Лорца «Бажання зустрітися зі смертю: історія курдських збройних сил Пешмерга – від Османської імперії до наших днів» [17]; аналітика Jamestown Foundation Володимира ван Вільгенбурга та дослідника Utrecht University Маріо Фумертонна, «Політичні армії Курдистану: виклик об'єднання сил Пешмерга» [24].

Інша група вчених, зокрема представники радянської та російської наукових курдознавчих шкіл, відстоюють позиції партикуляризму в курдському національному русі (О.І. Жигаліна, С.М. Іванов, Г.І. Мирський, М.А. Сапронова та ін.), що значно звужує його розуміння. Термін

«партикуляризм» (з лат. *particularis* – частковий, окремішний) має кілька інтерпретацій: 1) відстоювання окремими соціальними, етнічними, релігійними групами в державі своїх власних інтересів всупереч інтересам всієї спільноти або держави в цілому; 2) сепаратизм (з лат. *separatus* – відокремлення) – політика і практика відокремлення, відділення частини території держави (сецесія) з метою створення суверенної держави, дезінтеграції країни, переходу до складу іншої держави (іредентизм) чи набуття статусу широкої автономії; пропаганда стану культурного, етнічного, племенного, релігійного, расового, національного або гендерного відокремлення від більш компактної групи [7, с. 170-171].

В сучасній українській орієнталістиці лише деякі вчені займаються історією курдського національного руху на теренах Іраку, зокрема Серушт Наджат [3–4], Лариса Ямпольська [1–2; 5–8; 25]. Їхні праці присвячені аналізу курдсько-іракського конфлікту другої половини ХХ – початку ХХІ ст., зовнішньому фактору в процесах курдського державотворення, курдському фактору в системі сучасних міжнародних відносин, військовим традиціям та історії збройних формувань Пешмерга на території Іракського Курдистану і започатковують вивчення окремих аспектів «курдського питання» в українських орієнтальних дослідженнях.

Мета статті – проаналізувати історію створення, склад, визначити основні вектори діяльності збройних формувань Пешмерга у курдсько-іракському конфлікті другої половини ХХ – початку ХХІ ст., приділити увагу гендерному фактору в їхньому розвитку, визначити мирні ініціативи щодо припинення конфронтації та інтеграції іракських курдів у військово-політичні структури Республіки Ірак. Ці аспекти не отримали належного висвітлення в сучасному українському курдознавстві.

Виклад основного матеріалу. Курдські військові традиції існували з давніх часів і розвивалися разом із прагненням курдського народу до власного державотворення. Ранній курдизм і курдські військові формування в різні історичні періоди боролися проти Сефевідської, Османської, Британської імперій. Незважаючи на жорстоке переслідування османським урядом, курдські племенні ополчення в період Першої світової війни співпрацювали зі збройними силами Османської імперії, допомагаючи у здійсненні геноциду асирійців, вірмен і греків [5, р. 46].

Пешмерга (курд. *Pêşmerge*: *pêş* – «перед», *merg* – «смерть»: «ті, що дивляться в обличчя

смерті») – курдські військові формування в Іракському Курдистані. Виникли з появою курдського національного руху в 90-х рр. ХІХ ст. За часів Мехабадської Республіки (1946–1947) стали її офіційною армією [20]. Назва Пешмерга остаточно оформилася в середині ХХ ст. як курдський еквівалент ірансько-арабському поняттю «федаї», яким іменували воїнів, що присвятили себе боротьбі за високу ідею. Термін вперше у ЗМІ використав курдський письменник і політичний діяч Ібрагім Ахмед [7, с. 172].

Під час Вересневого повстання іракських курдів проти національної політики офіційного Багдада у 1961–1975 рр. (курдсько-іракський конфлікт) загони Пешмерга, чисельністю близько 15 тис. осіб, перетворилися на регулярні військові формування. Їх переважна більшість була підпорядкована лідерів Демократичної партії Курдистану (Democratic Party of Kurdistan – DPK) Мустафі Барзані [10, р. 56]. Збройне повстання курдів, придушене Багдадом, дискредитувало ідею автономії (11 березня 1974 р. рішенням Ради революційного командування був прийнятий Закон № 33 «Про автономію Курдистану», що оголошував про створення Курдського автономного району (КАР) із центром у м. Ербілі), у середовищі курдів поширювалася зневіра у можливість здобуття національних прав мирними політичними засобами [8, с. 156].

Після поразки Вересневого повстання у лавах DPK відбувся розкол: Джаляль Талабані вийшов із партії і з метою активізації руху опору офіційному Багдаду заснував Патріотичний союз Курдистану (Patriotic Union of Kurdistan – PUK). Фракційність і партикуляризм поглибили протистояння між провідними політичними силами курдського національного руху, яке до сьогодення часу розділяє сили Пешмерга й суспільство Республіки Ірак. Після смерті Мустафи Барзані в 1979 р. лідером DPK став його син Масуд. У міру зростання напруженості у відносинах між DPK і PUK у 1980-х – 1990-х рр. більшість Пешмерга боролися за збереження курдських регіонів (Дохук, Ербіль, Сулейманія, Халабджа, Кіркук, Ніневія, Діяла) під контролем своєї партії, одночасно борючись із вторгненням іракської урядової армії.

Після Першої війни у Перській затоці 1991 р. в Іракському Курдистані активізувалося протистояння між DPK і PUK, і сили Пешмерга активно використовувалися під час збройних зіткнень [17]. Громадянська війна офіційно закінчилася у вересні 1998 р., коли курдські лідери М. Барзані й Д. Талабані підписали Вашингтонську угоду про встановлення миру, розподіл влади і прибут-

ків, заборону дислокації на території Північного Іраку Робітничої партії Курдистану, недопущення іракських урядових військ до курдських регіонів [19]. У наступні роки напруженість залишалася високою, проте обидві політичні сили рухались назустріч одна одній, і під час Другої війни у Перській затоці 2003 р. разом із підпорядкованими їм Пешмерга взяли участь у поваленні диктаторського режиму Саддама Хусейна.

Аналізуючи кількісний і якісний склад Пешмерга, слід зазначити, що ДРК і РУК не розголошують статистичну інформацію про винищувачів Пешмерга в офіційних документах. ЗМІ припускають, що бійців налічується від 150 до 200 тис. [24]. Пешмерга розділили Іракський Курдистан на «жовту» зону, що регулюється ДРК (губернаторства Дохук і Ербіль) і «зелену» зону, керовану РУК (губернаторства Сулейманія і Халабджа) [24]. Кожна зона має власну філію Пешмерга зі своїми владними установами. Через фракційність і партикулярний характер політичних сил Пешмерга не мають єдиного командного центру, а їхні підрозділи дотримуються окремої військової ієрархії в залежності від лояльності до певної політичної сили.

На сьогодні Пешмерга – це збройні сили Kurdistan Autonomous Region – Курдського автономного району (КАР) Республіки Ірак. Операції Антиіракської коаліції в 1991 та 2003 рр. і подальші політичні зміни привели до ратифікації нової конституції Іраку у 2005 р., відповідно до якої КАР отримав статус широкої автономії. Іракський Курдистан поділений на чотири провінції – Дохук, Ербіль, Сулейманію і Халабджу. Між іракським урядом і КАР триває протистояння щодо курдофонних територій – провінцій Кіркук, Ніневія і Діяла, які офіційно не входять до складу Іракського Курдистану.

Ще одним потужним вектором діяльності Пешмерга стала участь у боротьбі з радикальною терористичною організацією – Islamic State of Iraq and the Levant (Ісламською Державою Іраку і Леванту – ІДІЛ). Після захоплення бойовиками ІДІЛ у червні 2014 р. курдофонних провінцій Кіркуку і Ніневії та широкомасштабного винищення езидів Пешмерга активізували військові дії проти ІДІЛ, що сприяло перемозі над нею сил коаліції [25, р. 362]. Пешмерга відвоювали Кіркук, який фактично перейшов під контроль Іракського Курдистану. Проте в середині жовтня 2017 р. за результатами Іраксько-курдської війни офіційний Багдад знову повернув контроль над провінцією [7, с. 173].

Оскільки іракській армії законодавством заборонено перетинати кордони КАР, за його безпеку відповідають Пешмерга, а також їхні дочірні організації, до яких належать Asayish (розвідувальне агентство), Parastin u Zanyari (допоміжне розвідувальне агентство) та Zeravani (жандармерія). Формально Пешмерга знаходяться під командуванням Kurdistan Regional Government's Ministry of Peshmerga Affairs (Міністерства у справах пешмерга Регіонального уряду Курдистану) [24]. У період боротьби з ІДІЛ сили Західної коаліції здійснювали тиск на РУК та ДРК, щоб створити змішані бригади Пешмерга як умову подальшої допомоги та фінансування. Незважаючи на об'єднання 12 бригад під регіональним керівництвом, офіцери продовжують звітувати і отримувати накази від свого партійного керівництва, яке контролює розміщення лояльних до нього збройних сил і призначає командирів фронту та окремих секторів.

У складі сил Пешмерга наявні наступні підрозділи: Regional Guard Brigades – Регіональні гвардійські бригади (40-43 тис., підпорядковані Міністерству у справах Пешмерга, аполітичні), Hezekani Kosrat Rasul (2-3 тис., польовий командир Косрат Расул Алі, РУК), Anti-terror Force – Антитерористичні сили (5 тис., командувач Лахур Шейх Джангі, РУК), Presidential Peshmerga Brigades – Президентські бригади Пешмерга (командувач Херо Ібрагім Ахмед, РУК), 70 об'єднань РУК (60 тис., командувачі Шейх Джафар, Шейх Мустафа), Emergency Forces – Сили спеціального призначення (3 тис., РУК), Nechirvan Barzani's Brigade – бригада Нечирвана Барзані (ДРК), 80 об'єднань ДРК (70-90 тис., командувач Наджат Алі Саліх), Zerevani (51-120 тис., командувач Масуд Барзані, ДРК), Ezidhan Protection Force – Сили для захисту езидів (7-8 тис., командувач Масуд Барзані, ДРК) [17]. На жаль, сучасні Пешмерга не мають належного медичного забезпечення та підрозділів зв'язку. Під керівництвом коаліції, очолюваної США, Пешмерга почали стандартизувати свою систему озброєнь, замінивши зброю радянських часів на вогнепальну зброю НАТО [24].

Негативним проявом політичної діяльності Пешмерга є їх використання ДРК і РУК для здійснення монополії на застосування сили в своїх зонах. У 2011 р. Пешмерга, контрольовані ДРК, обстріляли антиурядових протестувальників у Сулейманії, а пізніше РУК використав власні сили безпеки, щоб зірвати ці протести, що призвело до критики з боку опозиційних партій у парламенті. У 2014 р. ДРК використала свої

Пешмерга, щоб зупинити депутатів руху «Горран», які хотіли взяти участь у роботі Регіонального парламенту в Ербілі [22]. За межами Іракського Курдистану Пешмерга обвинувачуються у використанні сили для здійснення контролю над арабськими, єзидськими та асирійськими громадами.

Жінки відігравали значну роль у Пешмерга від часу їхнього створення. Курдське плем'я Зенд було відоме тим, що дозволяло жінкам виконувати військовий обов'язок [17]. Під час іраксько-курдського конфлікту 1960–1980-х рр. більшість жінок використовувалися в Пешмерга на допоміжних роботах, таких як будівництво таборів, догляд за пораненими, перенесення боєприпасів, комунікаційні служби [21]. Кілька жіночих бригад служили на передовій. Маргарет Джордж Шелло (Маргарет Джордж Малік) (1941–1969) була першою відомою асирійською комбатанткою, яка у 1960 р. у 20-річному віці вступила до лав Пешмерга. Їй було відведене чільне місце у багатьох важливих битвах, зокрема в долині Завіта, що створило жінці блискучу військову репутацію [21].

Патріотичний Союз Курдистану (PUK) почав мобілізацію жінок під час громадянської війни 1990-х рр. в Іракському Курдистані. Жінки пройшли 45-денну військову підготовку, яка включала стройову підготовку, військові навчання та базову стрільбу з гвинтівок, міномета та ручного протитанкового гранатомета (РПГ) [13]. У 1996 р. PUK сформував перший жіночий підрозділ, який поступово збільшився до 500 комбатанток. Проте десятирічна офіційна участь у загонах Пешмерга не давала жінкам можливості відійти від призначених для них обмежених соціальних ролей. За кілька місяців до інтервенції в Ірак у 2003 р. США розпочали операцію «Молот вікінгів», яка завдала значного удару ісламістським терористичним угрупованням в Іракському Курдистані та відкрила об'єкти хімічної зброї. Пізніше PUK підтвердив, що в операції брали участь курдські жінки [13].

Сучасні Пешмерга майже повністю складаються з чоловіків, однак у їхніх рядах є щонайменше 600 жінок [21]. У Демократичній партії Курдистану (DPK) жінок в основному використовують у матеріально-технічних частинах, на цивільних посадах, проте жінки-пешмерга PUK перебувають на передовій і беруть активну участь у боях [5, р. 48]. Отже, незважаючи на те, що жінки протягом десятиліть несли військову службу у формуванні Пешмерга, вони, в першу чергу, використовувалися для підтримки прикордонної безпеки, захисту цивільних об'єктів та надання медичних і комуні-

каційних послуг. Жінки рідко виконували військові обов'язки і трималися далеко від передової лінії, де знаходилися їхні товариші по зброї – чоловіки.

Ще одним важливим напрямом діяльності курдських військових підрозділів стала їхня участь у боротьбі з Islamic State of Iraq and the Levant (Ісламською Державою Іраку і Леванту (ІДІЛ)). Після захоплення бойовиками Ісламської Держави (ІД) курдських провінцій Кіркук і Ніневія у червні 2014 р. і геноциду єзидів загопи Пешмерга активізували боротьбу проти ІД. З появою загрози ІД соціальні табу та обмеження, які раніше оточували жінок, почали руйнуватися. Жінки Пешмерга взяли на себе більш активні бойові ролі і приєдналися до передових загонів у боях проти ісламістів. Вони боролися мужньо і продемонстрували як потенційним новобранцям, так і командуванню, що є цінним ресурсом для військових дій.

У червні 2014 р. перші жінки-комбатантки були направлені на фронт під Башир. Протягом серпня того ж року вони брали участь в операції з відвоювання дамби Мосул. У 2016 р., у процесі звільнення Мосулу, близько 1 тис. жінок-воїнів підрозділу Пешмерга Зеравані пройшли інтенсивну двомісячну підготовку від сил західної коаліції на базі курдів поблизу Ербіля [21]. Того ж року жінки Пешмерга стали частиною місії по забезпеченню міста Кіркук і прилеглих нафтових родовищ, відвоювавши у ІД об'єкти з видобутку нафти у Бай Хасані в Кіркуку [13]. Участь у боротьбі проти ІД стала як проявом необхідності, так і предметом гордості для єзидських жінок. Вони добровільно вступили до лав Пешмерга після різанини в Сінджарі у серпні 2014 р., коли тисячі єзидів були вбиті та викрадені силами ІД і змушені були тікати в гори [17].

У січні 2015 р. колишній єзидський співак Хатун Хідер, який вижив після різанини, отримав офіційний дозвіл від Регіонального уряду Курдистану на створення жіночого батальйону єзидок і став командувачем «Жінок сонячної бригади». На початку 2017 р. бригада налічувала майже 200 жінок, які у віці від 18 до 38 років пройшли навчання у Пешмерга. 127 курдських жінок-єзидок закінчили 45-денний інтенсивний курс підготовки на базі Пешмерга в Пешхабурі в районі Захо [16]. Боротьба з ІД безперечно продемонструвала виняткові бойові якості та лідерство жінок. Полковник Нахіда Ахмад Рашид – жінка-командир Пешмерга – є лише одним із прикладів.

Оцінюючи роль жіночого фактору в лавах курдського ополчення в КАР Республіки Ірак,

слід зробити акцент на наявності більшої кількості проблем у процесах військової, політичної та соціальної адаптації жіноцтва у порівнянні з аналогічною ситуацією в мілітарних формуваннях на курдофонних територіях Туреччини та Сирії. В якості порівняння доцільно згадати Жіночий підрозділ захисту (YPJ) у Сирії, створений у 2013 р. YPJ демонструє яскравий приклад того, як жінки-комбатантки успішно долають традиційні гендерні бар'єри в сирійському суспільстві. Подібні підрозділи дають жінкам можливість звільнитися від домінування чоловіків. Наявність жінок у підрозділах ближнього бою може сприяти більш позитивному сприйняттю ролі жінок на багатьох державних посадах. Дійсно, владні повноваження в Рожаві на даний час порівну розподілені між чоловіками та жінками. Однак питання про те, чи збережеться гендерна рівність у післявоєнній Рожаві, залишається актуальним.

Недостатня представленість жінок у суспільному житті та обмежена кількість доступних для них ролей мають бути вирішені на законодавчому рівні та в процесі політичних змін, орієнтованих на просування гендерної рівності. Приклад сирійського військового підрозділу YPJ демонструє, що Іракський Курдистан може досягти успіхів у збільшенні можливостей для жіноцтва у військовому, політичному, економічному та соціальному аспектах, однак представницям прекрасної статі на рівні законодавства треба надати паритетні можливості з чоловіками з метою створення гендерно-рівноправного суспільства.

Висновки. Таким чином, становлення Пешмерга проходило в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. у боротьбі Іракського Курдистану за автономію в складі Іраку (курдсько-іракський конфлікт). Незважаючи на ідейно-патріотичну спрямованість, на військово-політичну діяльність Пешмерга впливали партикуляризм, клановість, комерціалізація війн «четвертого покоління», етноконфесійні конфлікти, зовнішній фактор, унеможливаючи реалізацію основного завдання курдизму – власного державотворення.

Пешмерга на сучасному етапі є досить складною та багатогранною системою організації безпеки Курдського автономного району. У другій половині ХХ – перші два десятиліття ХХІ ст. їх можна характеризувати як національні, регіональні, партійні чи комерціалізовані сили (при поєднанні кількох характеристик у залежності від періоду розвитку і політичної ситуації в державі). Лояльність Пешмерга «коливається» між Республікою Ірак (Багдад), Регіональним урядом Курдистану (Ербіль),

впливовими політичними партіями (Демократичною партією Курдистану та Патріотичним союзом Курдистану) на чолі з їхніми лідерами (клани Барзани і Талабани).

Політичне та військове керівництво КАР добре усвідомлює «підводні камені» розколів і конфронтацій усередині Пешмерга, а також те, що деполітизація та перспективна інтеграція цих сил є життєво важливою для їхньої спроможності протистояти майбутнім, у тому числі й зовнішнім викликам. Незважаючи на прийнятий Регіональним урядом Курдистану в період прем'єрства Нечирвана Барзани (2012–2019) план реформ із 35 пунктів, спрямований на уніфікацію та професіоналізацію Пешмерга, існує багато перешкод для його реалізації. Найбільш впливові партії КАР – DPK і PUK – не можуть відмовитися від контролю над своїми збройними силами, оскільки вони залишаються їхніми ключовими джерелами влади. Обидві сили відчувають глибоку недовіру одна до одної, для кожної з них підконтрольні Пешмерга є військово-політичною зброєю і засобом виживання, які традиційні курдські політичні еліти використовують для утримання влади та придушення опозиційних угруповань.

На тлі динаміки відносин між Ербілем і Багдадом важливо, щоб комунікації всередині Курдистанського регіонального уряду, а також між КАР і республіканським урядом розвивалися більш конструктивно, у мирному руслі, і це враховували міжнародні партнери, які на сучасному етапі підтримують Пешмерга та/або Сили безпеки Іраку.

Корисною, на наш погляд, для подолання конфронтації могла стати політика прем'єр-міністра Іраку Хайдера Аль-Абаді (2014–2018), спрямована на інтеграцію курдського суспільства в Іракську державу та повернення Пешмерга під контроль Багдада, відображена в наступних ініціативах:

1. Розробка інтеграційної стратегії реформування сектору безпеки Республіки Ірак, спрямованої на вирішення питання спільного командування та пошуки механізмів співпраці Сил безпеки Іраку і Пешмерга.

2. Дана безпекова стратегія мала бути вбудованою в більш широку політичну стратегію включення іракських курдів до Республіки Ірак за умови вирішення проблеми «спірних територій» після виборів 2018–2019 рр.

3. Необхідність проведення реформ з метою врегулювання курдсько-іракського конфлікту і запобігання конфронтації між курдськими політичними силами – KDP і PUK. Міжнародні актори мали обмежити свій вплив у КАР, дотримуючись більшої

прозорості, політичного нейтралітету і демократичного контролю над Пешмерга, особливо під час виборчих кампаній у Республіці Ірак і КАР.

Перспективами дослідження вказаної теми можуть стати пошуки мирних ініціатив щодо вре-

гулювання курдсько-іракського конфлікту другої половини ХХ – 10-х рр. ХХІ ст., політичні аспекти діяльності Пешмерга та їх подальше реформування з метою інтеграції в мілітарні та політичні структури Республіки Ірак.

Список літератури:

1. Абдулкадер Ардалан Латіф, Ямпольська Л. М. Етнічний Курдистан у фокусі близькосхідної політики зацікавлених держав: між першим і другим поділами. *Сходознавство. Актуальність та перспективи: Матеріали IV Міжнародної науково-методичної конференції* (м. Харків, 24 березня 2023 р.) : у 2 ч. Ч II / ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2023. С. 65–70. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/items/bed4a4c1-2268-4a09-b55b-3cbdf5e2c8ac> (дата звернення: 15.07.2023).
2. Абдулкадер Ардалан Латіф, Ямпольська Л.М. Особистість Мустафи Барзані у партикулярному та інтегральному вимірі курдського національного руху. *Питання сходознавства в Україні: Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (28 березня 2019 р.) / ХНПУ імені Г. С. Сковороди ; ХНУ імені В. Н. Каразіна. Харків, 2019. С. 302–307.
3. Наджат С. Відносини між Іракським Курдистаном та Іраком у другому десятилітті ХХІ століття: пошук оптимальної моделі співіснування. *Політичне життя*. 2018. № 4. С. 102–106.
4. Наджат С. Курдський фактор в міжнародних відносинах : дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2019. 218 с.
5. Ямпольська Л.М. Військові формування Пешмерга в Іракському Курдистані (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.). *International scientific conference «Scholarly disputes in philosophy, sociology, political science, and history amidst globalization and digitalization»*: conference proceedings (December 28–29, 2021. Venice, Italy). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. P. 46–50. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-181-7-11>
6. Ямпольська Л. М. Жіночий фактор у курдських військових формуваннях Пешмерга на сучасному етапі. *Питання сходознавства в Україні : тези доповідей VII Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю* (13 квітня 2023 р.) / ХНУ імені В.Н. Каразіна. Харків, 2023. С. 161–163.
7. Ямпольська Л.М. Курдський національний рух і «проблема Кіркуку» в контексті державотворчих процесів Іраку новітнього періоду. *Гілея: науковий вісник*. К. : «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 147 (№ 8). Ч. 1. Історичні науки. С. 170–177.
8. Ямпольська Л.М. Курдський національний рух і військово-політична діяльність Мустафи Барзані (1903–1979). *Гілея: науковий вісник : зб. наук. праць*. К. : «Видавництво «Гілея», 2017. Вип. 122(7). С. 153–158.
9. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism (1991). URL: https://ru.scribd.com/document/255152352/Benedict-Anderson-Imagined-Communities-Reflections-on-the-Origins-Spread-of-Nationalism?utm_medium=cpc&utm_source=google_search&utm_campaign=3Q_Google_DSA_NB_RoW&utm_term=&utm_device=c&gclid=Cj0KCQjwqSIBhDaARIsAFJANkguW-Sl0cPaFa5dTtSjpv72e85RH-VgPCM09t6TKSp_O2aJPiSWql8EaAmUUEALw_wcB# (date of access: 15.07.2023).
10. Barzani M. Mustafa Barzani and the Kurdish Liberation Movement (1931-1961). Edited, with a general introduction, by Ahmed Ferhadi. New York: Palgrave Macmillan, 2003. 370 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-63384-5>
11. Bruinessen van M. Kurds and Identity Politics (1989). URL: https://www.academia.edu/707655/The_ethnic_identity_of_the_Kurds (date of access: 5.07.2023).
12. Denise N. The Kurds and the State. Evolving National Identity in Iraq, Turkey and Iran. N. Y. : Syracuse University Press, 2005. 264 p.
13. Fliervoet F. Fighting for Kurdistan? Assessing the Nature and Functions of the Peshmerga in Iraq. CRU Report, March 2018. Hague: Netherlands Institute of International Relations «Clingendael», 2018. 30 p. URL: <https://www.clingendael.org/pub/2018/fighting-for-kurdistan/2-the-evolution-of-the-peshmerga/> (date of access: 28.07.2023).
14. Gunter M. The Contemporary Roots of Kurdish Nationalism in Iraq. *Kufa Review*. 2013. № 2. Issue 1. URL: http://www.uokufa.edu.iq/journals/index.php/Kufa_Review/article/viewFile/26/pdf_19 (date of access: 5.07.2023).
15. Hroch M. From National Movement to the Fully Forward Nation. *New Left Review*. 1993. I/198, P. 3–20. URL: <https://newleftreview.org/I/198/miroslav-hroch-from-national-movement-to-the-fully-formed-nation> (date of access: 5.07.2023).

16. Interview with a Senior Official of the Ministry of Peshmerga Affairs (September 20, 2017, Sulaymaniyah, Iraq). *Ekurd Daily*. September, 2017. URL: <http://ekurd.net> (date of access: 28.07.2023).
17. Lortz G. Michael. Willing to face Death: A History of Kurdish Military Forces – the Peshmerga – from the Ottoman Empire to Present-Day. URL: <https://web.archive.org/web/20131029191132/http://etd.lib.fsu.edu/theses/available/etd-11142005-144616/unrestricted/003Manuscript.pdf> (date of access: 28.07.2023).
18. Mahir A. Aziz. *The Kurds of Iraq: Ethnonationalism and National Identity in Iraqi Kurdistan* (2011). URL: <https://www.bloomsburycollections.com/book/the-kurds-of-iraq-ethnonationalism-and-national-identity-in-iraqi-kurdistan/ch1-the-construction-of-kurdish-national-identity-in-iraqi-kurdistan> (date of access: 15.07.2023).
19. Mohammad V.A. Ahmed. *Iraqi Kurds and Nation-Building* (2012). URL: https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137034083_1 (date of access: 15.07.2023).
20. Mufid Abdulla. Mahabad – the first independent Kurdish republic. *The Kurdistan Tribune*. February 14, 2015.
21. Peshmerga Female Fighters: From Frontline to Sideline. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/fikraforum/view/peshmerga-female-fighters-from-frontline-to-sideline> (date of access: 28.07.2023).
22. President Barzani Hails Historic Coordination between Kurdish and Iraqi Forces. *Rudaw*. October 17, 2016. URL: <http://www.rudaw.net/english/kurdistan/171020161> (date of access: 28.07.2023).
23. The A to Z of the Kurds. Ed. Gunter M. Lanham (2009). https://archive.org/stream/MichaelGunterTheAToZOfTheKurdsAToZGuidesScarecrowPress/Michael%20Gunter%20The%20A%20to%20Z%20of%20the%20Kurds%20A%20to%20Z%20Guides%20Scarecrow%20Press_djvu.txt (date of access: 28.07.2023).
24. Wilgenburg van W., Fumerton M. *Kurdistan's Political Armies: The Challenge of Unifying the Peshmerga Forces*. URL: https://carnegieendowment.org/files/ACMR_WilgenburgFumerton_Kurdistan_English_final.pdf (date of access: 28.07.2023).
25. Yampolska L.M. The Kurdish National Movement in the Context of State-forming Processes in Iraq in the XXth – at the Beginning of the XXIst Century. *Development Trends in Social Science in the Era of Digitalization: Scientific monograph*. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P. 336–370. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-292-0-15>

Yampolska L.M. THE PESHMERGA MILITARY FORMATIONS IN THE KURDISH-IRAQI CONFLICT (THE SECOND HALF OF THE 20TH – EARLY 21ST CENTURIES)

The internal contradictions of the Kurdish national movement, its different foreign policy vectoriality are presented in the activities of the armed formations of Iraqi Kurdistan in the second half of the XXth – early XXIst centuries. The development of the Peshmerga structures, their military traditions developed in the context of the state-building processes of the Kurdish people, therefore they need a thorough study, given the insufficient coverage in modern oriental studies.

The main tasks of the article are to analyze the history of its origin and formation, its composition, to determine the main vectors of the Peshmerga activity in the Kurdish-Iraqi conflict of the second half of the XXth – early XXIst centuries, to pay attention to the gender factor, to outline peaceful initiatives to end the confrontation and integrate the Iraqi Kurds into the military and political structures of the Republic of Iraq.

General scientific and special historical methods of research have been used by the author.

As a result of the study, it was concluded that the formation of the Peshmerga took place in the struggle of Iraqi Kurdistan for autonomy and «against the enemies of Kurdistan». In the processes of clan confrontation and fighting with the Islamic State of Iraq and the Levant in 2014–2019, the Peshmerga have been transformed from a military guard into a complex security system of the Kurdish Autonomous Region. Their military and political activities are determined by the support of the Republican government (Baghdad), the Kurdistan Regional Government (Erbil), the leading political forces – the Democratic Party of Kurdistan (KDP) and the Patriotic Union of Kurdistan (PUK) led by the Barzani and Talabani clans.

Despite the ideological and patriotic orientation, the military and political activities of the Peshmerga are influenced by particularism, clannishness, the commercialization of «fourth generation wars», ethno-confessional conflicts, and external factors, making it impossible to fulfill the main task of Kurdistan – achieving its own statehood.

The assessments of the latest initiatives of the Republican Government of Iraq and the Kurdistan Regional Government which are aimed at overcoming the confrontation between Baghdad and Erbil, developing cooperation strategies, depoliticizing of the Peshmerga and their further integration into the military and political structures of Iraq have been made by the author.

Key words: *Kurdish national movement (Kurdism), Iraqi Kurdistan, Peshmerga, state-building processes, Kurdish-Iraqi conflict, gender factor, Kurdish Autonomous Region, Kurdistan Regional Government, Democratic Party of Kurdistan (KDP), Patriotic Union of Kurdistan (PUK), particularism.*